

Szorongások és indulatok között

Bő hetem ment rá A NAPLÓ-ra. G. G. kritika-rovatvezetőnek támadt az ötlete, hogy írhatnék valami épkezlábat erről a csavart agytörzs-élmélműről a megszűntetve feltámasztott *Magyar Napló*ba. Meleg hangú levele után telefonon érdeklődtem nála, hogy pontosan milyen naplóra is gondol. Hát te tényleg nem ismered?! – csudálkozott. Nem tudom, mondtam, tényleg nem tudom, mit nem ismerek. Hát a Kornis-konspirálífűzetet! – mondhatta volna erre ő, ha nem kapcsolok én előbb: a vonal fizető végén. Mert ez már az 5 forintos árban ketyegett. Hirtelen feldegengett, hogy nemrég a tévében láttam, hallottam egy pár számomra ismerős, illetve ismeretlen figurát, de, sajnos, kevéssé figyeltem, ahhoz legalábbis kevéssé, hogy megértsem: A NAPLÓ-ról van szó! Kivételes üdvtörténeti kordokumentumról, amely, most már látom, viszonylag autentikus gondolkodók kezén-közén forgott, cseperedett 5 éven keresztül – hogy mivé, azt maga a „csemete” egyszer már megítélte. Tudniillik, amikor megszűnt tovább gyarapodni.

Mármost így „rendes műbírálat”-ot írnom A NAPLÓ-ról nemcsak a „csemetecserje”, de ízlésem ellen is volna; magam direkte soha nem politizáltam, talán fizikai tériszonyomból is következően mind a jobb-, mind a baloldaliság eszméi idegenek voltak és maradtak számomra, míg a hatalom nyílt vagy burkolt gyakorlóival szemben mindig leküzdhetetlen félelmet, haragot, illetve undort éreztem. Meglehet, ennek a beidegződésnek a maradványa, hogy ma, a bolsevizmus dögvésze után sem izeg-mozog több bizalom bennem a népvézérek, érdekképviselők, párt- és országfők iránt, mint eddigelé – annál inkább sajnálom, hogy az értelmiségi (lázadó) attitűd értelmét veszítette „a második nyilvánosságban”. A NAPLÓ-ban megnyilvánuló és gyakran néven is nevezett *civil kurázszi* az én felfogásom-

ban mitologikus fogalom, a hősöz engedetlensége az istenekkel szemben, s amely nélkül a legliberálisabb racionalizmus (demokrácia) is, enyhén szólva, unalmasnak ígérkezik. Egy szónoki kérdés: vajon miért éppen 1977–1982 intervallumban kelt életre s működött A NAPLÓ? Hiszen, ha emlékezetem nem csal, ez az időszak nagyjából egybeesik a „szovjet történetírás” utolsó „zavartalan” öt évével, ’82–’83-tól a szisztéma rohamosan elbizonytalanodott. A NAPLÓ költőjét idézve: Moszkvában nemigen dívott többé elővenni a Nagy Októberit. Természetesen az egybeesés lehet véletlenszerű, egyszersmind viszont példaszzerű, hogy Petri az ún. Nagy Kaka Könyv tervéből ugyanez idő tájt tudott valamit, valami nem akármilyen *darabot* teljesíteni. A válogatás vele indít (bár szintén érdekes koincidencia, hogy a teljes NAPLÓ első szövegének a – zárójelbe tett – címe: *Accidentális bejegyzések*), jelentését 1977. november 20-ával keltezi: „Az a legállandóbb érzésem, hogy nem csinállok semmit, nem történik velem semmi.” Érezhet ennél mélyebben együtt költő a hatalommal? Még ha durván logikusra fordítva ilymód is hangozhatnék: A szarban egyetértek veled, vagy: Te engem, én téged hagylak benne. (Tradicíó-dúsítás.) Egyelőre tehát a különbség az állandóság érzésében tenyésző rendszer és a deklaráltan negatív állandóságérzést szenvedő *szubjektum* között – rejtett, virtuális, ugyanez okból viszont *rendkívül izgató*. Jótékonyan stimulál(hat)ja a bejegyzés íróját csakúgy, mint olvasóját, lévén a „semmi” megfogalmazása (tudatosítása azáltal, hogy tudósít róla), alapjában differálja a külső-belső körülményegészet, a pangásban amorfizálódott, neurotikus-szorongó közérzetet. Amiért, gondolom, Kornis kitalálta A NAPLÓ-t, s amiért, szintén gondolom, a *meghívottak* boldogan írták magukat bele; azonban egyáltalán nem gondolom, hogy – amint ezt éppen Kornis korai kilépése sejteti – a vándornapló-

nak szükségszerűen meg kellett (volna) rekednie a „pajtikák” ellenzékieskedő (levegőbokszoló?) locsogásánál. Mellesleg, a válogatás(!) tükrében, nem is itt rekedt meg, inkább úgy tűnik, a résztvevők nem bírták idő múltán egymást – egymás közt – hallani, elviselni; ugyanaz a – kölcsönös – belső késztetés, amely A NAPLÓ-t életre hívta, *fonákul* vissza is fojtotta belé a szót. Már az egészen korai, „szülőévi” bejegyzésekben megfogalmazódik a „közös gyerek” eredetiségét (= épelméjűségét, fizikai-lelki rátermettségét, teherbíró képességét, autotoleranciáját, kommunikabilitását) illető kétely. Például Dalos György, 1977-ben, így ír: „A (másként) gondolkodásnak az a fajtája, amelyet van szerencsém gyakorolni, nem staffirozza ki híveit túlvilági élettel. Ez némileg bizonytalanra tesz. A fenébe is! Annyian össze tudják egyeztetni közszereplésüket a nézeteikkel! Viszont: az a katasztrofális seggbe rúgás, amely engem annó dacumál kiröpített szolid életpályából, egyúttal az egyetlen lényeges dolog is, ami történt velem. Ezért fog el a görcs, ha másról akarok beszélni. Baj ez? (...) Itt valaki az értelmiség beszélgetéseit bírálta. Én is bíráltam volna őket, ha bármi értelmeset várnék ezektől, ha nem tudnám (a magam tapasztalatából), hogy minden ilyen többé-kevésbé sikerült összejövetel csak eszmecserének álcázott csoportterápia. A témák csak ürügyek, maga a beszéd is pótlék csupán. Minden társaság egy rakás szerepvállás.” a válogatás közvetlenül Dalos után Kovács András bejegyzését közli, s ebben ismét a fentihez hasonló, illetve azt folytató-kiegészítő kérdések (aggályok) fogalmazódnak meg. Kissé leegyszerűsítve, ez nagyjából így hangzik: „Azon túl, hogy sem magán-, sem közgondolkodásunkat nem kívánjuk a Hatalom rendtartásához igazítani, azon túl, úgy őszintén, még mi közünk lehet egymáshoz?” A kérdés többszörösen szorongató, hiszen az együvé tartozásról részint az állam már „gondoskodott”, másrészt viszont a társaság legjava deklaráltan a nyílt, teljességgel szabad beszélgetésformában vélné feltalálhatni A NAPLÓ értelmét. Ehhez pedig természetesen kevés (vagy kínosan túlzó) az úgynevezett „második nyilvánosság”, ehhez éppenséggel bizonyos ideológiamentes, magától értetődő gondolkodásmód is szükségeltetnének, alkalmasint képesség vagy bátorság

arra, hogy a naplóíró, ha úgy hozza a kedve, akár értelmiségi szerepéről is megfelekedezik. A kívülről sugalmazott öncenzúrázó reflex nem csupán a személyiségek politikai mentalitását korlátozza, de a merőben ízlés jellegű döntéseket is megnehezíti; hogy ez mi-féle bonyolultságokhoz vezet, azt jól példázza Fodor Géza vívása, vívódása önmagával és a többiekkel: „A gondolat szabadságával elég furcsán áll a dolog – írja –, mert az informális játékszabályok betartásával és leleményes kihasználásával messzire lehet célozgatni, és éppen a tárgyi gondolkodás az, ami nem kívánatos. Egyik oldalról sem. Az uralkodó műfaj a kritikában is teljes egyetértésben a történelmi parabola (amelyről Dalos oly szívemhez szóló szemtelenségeket írt). Az egyik oldalról azt engedik, a másiktól – annak van becsülete.” (Kiemelések a szerzőtől és tőlem.) Valóban, Dalos György „szemtelen” reflexiói Sütő András *Csilg a máglyán* című darabjáról abszolút – övön alul és felül egyaránt – találóak, a hozzájuk fűzött képzettársítása „szinopszisa” pedig egyenesen frenetikus: „Kellene – mondja – egy darabot írni, amelynek főszereplői olyanok lennének, mint Rákosi Mátyás, Nagy Imre, Lukács György, 1949-ben játszódná, de valójában az volna a mögöttes mondanivalója, hogy Zápolyának nem kellett volna cserbenhagynia II. Lajost Mohácsnál.” Fodor azonban a komoly, tárgyyszerű (együtt)-gondolkodás jogáért, lehetőségéért perel, elsősorban ezt érzi margóra szorítottnak – a hatalom felől, illetve elhanyagoltnak – az ellenzék részéről. Szóval már ekkor, 1977-ben ütni látszik egymást a kétféle „szabadság-doktrína”: szakszerű tárgyilagosság vagy mindent-bele-konfesszionális. Holott az ellentét, például Eörsi 1978-as bejegyzése szerint, szintén felülről diktált, tulajdonképpen tehát pokolian komikus. „Kardos Györgynek – meséli –, a Magvető igazgatójának, aki igen emberséges hangon próbált meggyőzni arról, hogy nekem nem az elveimmel, hanem elsősorban a modorommal („impertinens”) van a hiba, kifejtettem, hogy én, megítélésem szerint, azzal vívtam ki magas személyek haragját, hogy – elsőnek talán – emberszámba vettem őket. A hatóságnak ugyanis, mely személytelen, nem leveleket írunk, hanem kérvényeket, beadványokat, folyamodványokat; levelet az ember csak ember-

nek írhat. Ha most ezekben a levelekben arról beszélünk, köntörfalazás nélkül, amiről valóban szó van, ezzel előlegezzük azt a bizalmat, hogy az illetőnek nemcsak a hivatalos, hanem a személyes énje is funkcionál. Érvélesemet Kardos György »tipikus eörsizmusnak« nyilvánította, nem tudom, dicséret-e.”

Persze, tudta, hogyne tudta volna Eörsi, hogy Kardos mit érez „eörsizmus”-on: irigylésre méltó pimasz magatartást, a képességet arra, hogy valaki a hivatalos színpadon kívül ilyen fölényes biztonsággal komédiázzik. De hát honnét az ilyen magabiztosság? A válasz – részben – benne van Eörsi példázatában, amiből persze még nem következik, hogy az ellenzéki szerep deficitje a lelkiismeret szférájában garantáltan megtérül, kivált akkor nem, ha az ellenzék mint intézmény a közvetlenséget éppoly kevésbé tűri, mint az állami hierarchikus intézmények. Sajnos, a közreadott NAPLÓ válogatásából is kimaradtak azok a szövegek, amelyeknek botrányossága (Szerb János Illyés-”conceptje”) sértette más résztvevők ízlését; az én (olvasói) ízlésemet viszont az sérti, hogy ha helyettem szerkesztő cenzorok döntenek el, mely gondolatokon, véleményeken épülhetnek, s melyektől vagyok kímélendő; A NAPLÓ-nak – hadd hivatkozzam ismét Petrire – „csak akkor van értelme, ha mindenkinek azt mondja, amit akar. Lett légyen bármilyen ellenszenves számukra, amit mond”. Nem számoltam (nem számolhattam) utána, hogy a jelen válogatás cca. hanyadrésze a teljes, eredeti NAPLÓ-nak, de nagyon valószínűnek tartom, hogy – főként terjedelemben – még az egyharmadát sem éri el; miért? mi-féle minőségi és tárgyi (tárgyszemléleti) kritériumok alapján rostáltak a – néhai NAPLÓ-író – szerkesztők? Szerb János Illyés elleni röpirata mellett szintén nem olvashattam Ungváry Rudolf „ominózus” vitairatát a baloldaliságról, legalábbis azt nem, amelyiktől végül „az asztal borult”; bal-, illetve jobboldaliság, valamint anti- és filozemita, népnemzeti és liberális demokrata megütközésekben járatlan lévén, különösen érdekelt volna, hogy ezen a terepen hogyan s mitől szíttathattak fel, fajulhattak kenyértörésig az indulatok. Magam úgy gondolom, valamirevaló szellemi-lelki (csoport) terápia (és létezhet-e olyan személyes eszmecsere, amely bizonyos aspektus-

ban nem az?) legkevésbé éppen a legkritikusabb szakaszokat nem ugorhatja át, például amikor Szerb – 1978-ban – így fogalmaz: „Illyés a hon seggét nyalja”, akkor ezt törölni – egy beszélgetésből! – számomra igencsak szerzivilis, antidemokratikus beidegzésű óvintézkedésnek hat. Nem hiszem, hogy egy ilyen „szentségtörő” kijelentés (f)okozná az értékek és érzelmek zűrzavarát, ellenkezőleg; inkább a karbantartott zűrzavar természetes következménye a mégoly ízléssértő kifakadás, ám míg ez egyszeri, nyilvánvaló, addig a karbantartott érinthetlenség (= értelmetlen értékrend) krónikus pangásra ítéli a mélyebb ízlésenergiákat. Olvasatomban a NAPLÓ-írók elsősorban (a hatalom felől) a létükben sértettek, még ha ezt a sérelmet az ízlésük miatt kellett is elszenvedniük: de éppen, mert az ízlésbeli, gondolkodásbeli másságuk, sőt másságaik folytán kerültek oppozícióba az „aki nincs ellenünk, az velünk van”-adminisztrációval, éppen ezért lett volna talán szerencsésebb a belső különbözőségeket is pontosabban artikulálni, illetve megengedni, hogy a „pszichodramai” motívumok kölcsönösen feldolgozhatóvá váljanak.

Mindazonáltal a válogatott NAPLÓ-ban ilyenre is akad néhány *szívszorító* példa. *Novemberi „Marginaliá”*-jában Könczöl Csaba felidézi szigligeti „terápiás-beszélgetés”-élményeit Pilinszkyvel, elmondja, Pilinszky mindannyiszor hogyan könnyebbült meg, sőt derült föl, amikor kérdésére: „Csabám, mondd kérlek, neked is »Angst«-os álmaid voltak éjjel?”, ő igennel felelt; az elemi élményazonosság mindkettejük önbizalmát valamelyest helyreállította, az éjjel-nappali „Angst”-tal együtt, úgymond, már tudtak mit kezdeni, a most már természetesen befelé és kifelé irányuló bizalom (szellemi-lelki áramlás) mintegy kézzelfoghatóvá szelídítette a szorongás tárgyait. Jegyzetében Könczöl ezután az újabb megosztatlan „Angst”-jairól beszél, majd beszámolóját így zárja: „Ne haragudjatok, hogy most megint lelki problémáimmal terhellek benneteket. Pilinszkyvel és az »Angst«-os állapotok kibeszélésének használatát kezdtem. Ő most nincs itt, legyen hát mentségemre, hogy ma titeket »használtalak« az ő akkori szerepére föl.” (*Minerva kft.*)